

Vier typeringingen van Twente

Wat voor type regio is Twente eigenlijk? In dit essay voor de Twente Index 2015 geeft prof.dr. Gert-Jan Hospers, economisch geograaf en Twentekenner, zijn visie aan de hand van regionale cijfers over migratie, pendel en koopgedrag.

(1) Twente is een vette regio

Vergeleken met de meeste andere regio's in ons land is Twente duidelijk herkenbaar en onderscheidend. Het is een 'vette' regio met eigen symbolen (taal, vlag, tradities, merken), instituties (aparte bestuurlijke en maatschappelijke instanties) en een bevolking die zich met de streek verbonden voelt. Ook in het dagelijks leven is Twente een relevant schaalniveau, zo blijkt uit de cijfers. Ten opzichte van de rest van Nederland verhuizen er in Twente meer mensen op korte afstand, dus binnen de regio. Ook woont men er dichterbij het werk dan elders. Winkelen doen de Tukkers eveneens graag in hun vertrouwde omgeving: 95 procent van de dagelijkse aankopen vindt plaats in Twente, terwijl 85% van de niet-dagelijkse boodschappen gedaan wordt in één van de regionale winkelgebieden.

Hoe het komt dat Twente zo'n coherent systeem vormt? Ongetwijfeld speelt de ligging een rol. Je bent vanuit Twente niet snel in andere regio's met een vergelijkbaar woon-, werk- en winkelaanbod. Positiever geformuleerd: er is weinig reden om de streek uit te gaan. Maar we moeten ook het belang van sociaal-culturele factoren niet onderschatten. Twentenaren hebben gevoel bij hun regio, een *sense of place*, en zijn veel actief in plaatselijke netwerken. Van oudsher bloeit in Twentse dorpen en steden het verenigingsleven. Die lokale netwerken geven de Tukkers houvast. Volgens het Meertens Instituut, dat er onderzoek naar deed, zijn ze er zelfs de hoofdoorzaak van dat mensen niet naar een andere regio verhuizen. De meest honkvaste inwoners van ons land vinden we in Zuid-Limburg en Twente. Voor 79 procent van de Twenten geldt zelfs dat hun overgrootouders er al woonden.

Ook in een ander opzicht zou je kunnen zeggen dat Twente een 'vette' regio is. Qua bevolkingsaantal is ze groter dan menigeen denkt. Er zijn bijna 626.000 Twentenaren. Ter vergelijking: dat is meer dan het aantal inwoners van de provincies Zeeland, Flevoland, Groningen en Drenthe. Zo beschouwd is Twente 'provinciewaardig', een ideaal waarvoor streekgenoten zich eind jaren zeventig tevergeefs hebben ingezet. Ook in deze tijd van opschaling zal een provincie Twente er niet snel van komen. Het grote aantal inwoners in Twente is echter de reden waarom de relatie met de provincie Overijssel nooit bijzonder innig is geweest. In het verleden heeft Twente zich nooit veel van het provinciaal bestuur in Zwolle aangetrokken en op haar beurt is het 'Zwolle' nooit gelukt om Twente naar haar hand te zetten. Provinciestatus of niet, als vette regio mag Twente zich in ons land af en toe best wat minder bescheiden opstellen – ze is een regio van formaat.

(2) Twente is een diverse regio

Wie via de A1 Twente binnenrijdt, ziet op een viaduct met rode letters 'Wij zijn Twente' staan. De graffiti is symbolisch voor de eenheid die de regio uitstraalt. Van buiten bekeken mag Twente dan homogeen zijn, binnen Twente zien we grote verschillen. Eigenlijk voelen Tukkers zich pas Tukker als ze níet in Twente zijn. Binnen de regio zijn ze toch in de eerste plaats inwoner van een stad of dorp. Twente is divers – de streek telt 14 gemeenten met elk hun eigen historie en eigenaardigheden. Oldenzaal is niet te vergelijken met Twenterand en Lattrop-Breklenkamp lijkt in niets op de Enschedese wijk Twekkerveld. En iedereen die wel eens een raadsvergadering in een Twentse plattelandsgemeente heeft meegemaakt, weet dat zelfs binnen één gemeente 'dorpisme' en 'kerktorenpolitiek' op de loer liggen: nog te vaak geldt 'iedere kern voor zich en de gemeente voor ons allen'.

Weliswaar zijn veel Twenten trots op hun regio, de vraag is hoe goed ze hun gebied eigenlijk kennen. Uit koopstromen blijkt duidelijk hoe lokaal en sub-regionaal de oriëntatie van de consument nog is. Voor de dagelijkse boodschappen blijven ze meestal binnen de gemeente; als ze wat kopen in de niet-dagelijkse sector, komt ook de buurgemeente in aanmerking. De inwoners van Wierden, Losser en Borne gaan als consument nog het meest 'vreemd': zij kopen bijna twee-derde van hun niet-dagelijkse aankopen buiten de eigen gemeente. Bij de Wierdenaren is Almelo in trek, terwijl de inwoners van Losser en Borne graag in Hengelo inkopen doen. Haaksbergenaren zijn op zowel Hengelo als Enschede georiënteerd. Onder Tukkers is Hengelo sowieso redelijk populair. Maar dat komt vooral door Plein Westermaat: bij de IKEA en Mediamarkt kom je inwoners uit heel Twente tegen.

Hoe kunnen we enigszins grip krijgen op de diversiteit binnen de streek? Grofweg zijn er in Twente vier deelregio's te onderscheiden. Het meest uitgesproken en bekende gebied is Noordoost Twente, zeg maar het grondgebied van de gemeenten Oldenzaal, Dinkelland, Tubbergen en Losser. Dat is het Twente van de toeristenfolders: een harmonieus en heuvelachtig landschap met karakteristieke dorpjes, kastelen en stuwwallen. Dan is er de Zoutmarke, het gebied rond Haaksbergen, Hof van Twente en de gemeenten Hengelo en Enschede. Deze landstreek wordt onder meer gemarkeerd door boortorens, zouthuisjes en industrieel erfgoed. In het westen van Twente vinden we het natuurrijke Reggedal en de Sallandse Heuvelrug, met delen van de gemeenten Rijssen-Holten, Hellendoorn, Wierden en Twenterand. En ten slotte is er de Twentse Stedenband, waarvan naast de drie grote steden (Enschede, Hengelo en Almelo) de gemeente Borne deel uitmaakt.

(3) Twente is een regio in balans

De diversiteit in Twente laat zich goed samenvatten in twee begrippen: stad en land. Van oudsher is de streek een landelijk gebied dat waarschijnlijk landelijk was gebleven als de industrialisatie vanaf 1830 niet had gezorgd voor verstedelijking. De beslissing van konink-koopman Willem I om in Twente 's lands textielnijverheid te vestigen is daarvoor cruciaal geweest. De toestroom van arbeiders zorgde voor een bevolkingsexplosie in de Twentse

steden. De textiel is weg, maar nog altijd is Twente dichtbevolkt, zo zagen we al. Opvallend is dat bijna de helft van de Tukkers (311.000 inwoners) in Enschede, Hengelo en Almelo woont. Het zijn échte steden, met alle lusten en lasten die horen bij grootstedelijkheid. Als de steden zouden fuseren tot Twentestad, zouden ze in één klap de vijfde stad van het land worden, na Amsterdam, Rotterdam, Den Haag en Utrecht.

Tegelijkertijd is Twente nog altijd een landelijke regio met alle kenmerken van dien: rustiek, groen en veilig. Vrijwel nergens in Nederland ben je vanuit de grote stad zo snel in het buitengebied als in Twente. En dat geldt natuurlijk ook andersom. Uit de pendel- en koopstromen blijkt dat er nauwe contacten zijn tussen stad en ommeland. Het grootste deel van het Twentse woon-werkverkeer beperkt zich tot intraregionale verplaatsingen. Wel is het grotendeels eenrichtingsverkeer: veel inwoners van plattelandsgemeenten zijn voor hun werk aangewezen op de stad. Steeds meer Tukkers, onder wie jongeren, verhuizen naar de steden of gemeenten die eraan grenzen. Met name Borne is in trek. Dat verklaart tevens waarom de rekenmeesters verwachten dat Dinkelland, Twenterand, Hellendoorn en Rijssen-Holten op langere termijn relatief het meest zullen krimpen.

Deze ontwikkeling kunnen we overal waarnemen. Economisch-geografen hebben het over het agglomeratie-effect (succes trekt succes aan) en waterbed-effect (groei van de één gaat ten koste van de ander). Je ziet het ook in het Twentse winkellandschap. Haaksbergen en Losser kunnen nog zo veel investeren in hun centrum, de trek richting Enschede – dat er met de Primark een publiekstrekker bij heeft gekregen – is niet tegen te houden. En omdat de consument z'n euro maar één keer kan uitgeven, moeten er in Twente zeker geen nieuwe locaties à la Plein Westermaat bijkomen. Concentreer het winkelbestand liever in het hart van de Twentse steden en dorpen. Desondanks mogen we zeggen dat Twente als regio nog steeds in balans is. De streek combineert het beste van stad en land. 'Citypark Twente', noemt positioneringsexpert Onno Maathuis het: het stadspark van Nederland, een regio waar je het park niet in de stad vindt, maar juist steden in het park.

(4) Twente is een grensregio

Het Latijnse woord 'regio' betekent 'grens'. Ook Twente is begrensd: de inwoners zijn sterk georiënteerd op de eigen streek en minder op buurregio's. De Nederlandse burens van Twente zijn de Achterhoek, Salland en Noordoost-Overijssel. Toch moeten we de verschillen tussen de regio's niet overdrijven. Het landschap tussen Geerdijk (gemeente Twenterand) en Mariënberg (gemeente Hardenberg) verschilt nauwelijks en dat geldt evenzeer voor het dialect. Tukkers en Achterhoekers doen allebei aan midwinterhoornblazen, carbidschieten en kraamschudden. Ook is er onderling contact: jongeren uit Groenlo winkelen in Enschede, terwijl UT-studenten stage lopen bij NEDAP. Wel loopt er in Overijssel een 'biergrens': in Salland drinkt de bevolking Heineken, maar in Twente Grolsch. De grens ligt bij Nieuw-Heeten en Haarle, waar zowel Grolsch als Heineken gedronken wordt.

De meest harde grens in Twente is de Nederlands-Duitse grens. Helaas wordt de grens met Noordrijn-Westfalen en Nedersaksen nog voornamelijk als een barrière beschouwd. Door verschillen in taal, cultuur en regelgeving loop je inderdaad tegen belemmeringen aan als je in Duitsland wilt studeren, werken of ondernemen. Volgens onderzoeker Gerard Marlet neemt het aantal beschikbare banen voor grensbewoners enorm toe als we de landsgrens zouden wegdenken. In die hypothetische situatie zou de werkloosheid in Twente fors dalen en de regionale economie een impuls krijgen. Het is dan ook goed dat er bij de Euregio 'ontgrenzers' actief zijn die hulp bieden aan grensgangers. Ze geven voorlichting aan inwoners en ondernemers en proberen de grensbarrières zoveel mogelijk te slechten. Het politieke ideaal: een geïntegreerde regio waarin grenzen niet meer bestaan.

Tegelijkertijd is het de vraag of we dat wel moeten willen. De grens met Duitsland is voor Twente ook een 'asset'. Ga maar na: waar je vanuit de Randstad in drie kwartier ook heen rijdt, je komt Nederland niet uit. Maar in Twente heb je binnen dezelfde rijafstand het voordeel van de keuze: of meer van hetzelfde in westelijke richting, of een vakantiegevoel richting oosten. Steeds meer grensbewoners kiezen voor het laatste, niet alleen om er even uit te zijn, maar ook om in Duitsland boodschappen te doen. In omgekeerde richting geldt dat zelfs sterker: Twente krijgt meer winkelomzet uit Duitsland dan ernaartoe vloeit. De grens wordt strategisch gebruikt. Consumenten profiteren van het aanbod van twee landen, wat zorgt voor een vergroting van de keuzevrijheid en de kwaliteit van leven. Laten we daarom Twente als grensregio koesteren en denken vanuit de kansen die dat biedt. De schoonheid van de grens is tenslotte de schoonheid van het verschil.

Over de auteur *Prof.dr. Gert-Jan Hospers (Enschede, 1974) is economisch geograaf aan de Universiteit Twente en bijzonder hoogleraar aan de Radboud Universiteit. Hij is vaste columnist bij de Twentsche Courant Tubantia en geeft inspiratie en advies via Stichting Stad en Regio.*